

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р **Стилиян Стоянов**,

член на научно жури за защита на дисертация за придобиване на научната степен „доктор на науките“ от доц. д-р **Борис Анатолиевич Наймушин** в научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Теория и практика на превода“

Тема: „Тенденции и личности в дипломатическия превод в България в периода 1944 – 1974 г. и някои съпоставки със СССР, САЩ, Румъния, Унгария и Куба“

Основание за написване: Заповед № 3-РК-239/15.07.2026 г. на Ректора на Нов български университет

Борис Наймушин е доцент по теория и практика на превода в НБУ, департамент „Чужди езици и култури“. Магистър е по българска филология с втора специалност английски език, завършени в СУ „Св. Климент Охридски“. През 1997 г. защитава дисертация за придобиване на ОНС „доктор“ на тема: „Страдателните конструкции в българския и руския език и някои съпоставки с английския език“. Притежава магистърска степен по хебраистика, както и магистърска степен по обучение на устни преводачи, придобита от Школата за преводачи към Женевския университет. Член е на Съюза на преводачите в България, както и на European Society for Translation Studies. Главен редактор на списание English Studies at NBU, индексирано в авторитетни бази данни сред които WoS, ERIH PLUS, EBSCO, РИНЦ и др. От приложената автобиография се вижда, че той е устен и писмен преводач на свободна практика, а от дисертационния труд – че има дългогодишен опит като дипломатически преводач.

В този смисъл предложеният за защита дисертационен труд „Тенденции и личности в дипломатическия превод в България в периода 1944 – 1974 г. и някои съпоставки със СССР, САЩ, Румъния, Унгария и Куба“ напълно логично се вписва в профила на Борис Наймушин: устен и писмен преводач с дългогодишен опит, от една страна, а от друга – теоретик и изследовател в проблемното поле на транслатологията. Това, нека подчертая още сега, придава плътност и убедителност на тезите, сюжетите и коментарите, развити в текста на дисертацията. Това е текст, в който изключително уместно са съчетани, ако си позволя препратка към Гьотевия Мефистофел, сивотата на теорията със зеленото дърво на живота. Всъщност теорията дори не е успяла да изсивее и може би една от причините е научното любопитство и настойчивост, с които Борис Наймушин изследва дипломатическия превод. По същество дисертацията е много интересен разказ за историята на дипломатическия превод в България, поставен в множество контексти: биографичен, политически, социокултурен, геополитически, всеки от които е уплътнен с мемоарни свидетелства, архивни документи и фотографии.

В институционален план приложената към документацията наукометрична справка показва, че Борис Наймушин отговаря, и то с голям резерв на националните изисквания за придобиване на научната степен „доктор на науките“.

Дисертацията е с общ обем от 309 страници и се състои от въведение, пет глави, заключение, библиография и приложение, съдържащо опис на архивни материали.

Във въведението логично и убедително са посочени актуалността на изследването, неговите обект и предмет, цели и задачи, методология. Добре очертани са научната новост и оригиналност на дисертацията: за първи път в българската историография и преводаческа литература дипломатическият

превод е разгледан като самостоятелен обект на комплексно историческо изследване. Документирани и реконструирани са биографии, професионални практики и форми на посредничество на дипломатически преводачи, в научно обръщение са въведени нови архивни, фотографски и мемоарни източници. Изключително ценно по мое мнение е разглеждането на бригадирското движение от втората половина на 40-те години на XX век като среда, в която започват своята преводаческа практика немалка част от наложилите се по-късно дипломатически преводачи и дипломати преводачи. Среда на строг идеологически контрол и наблюдение, в която се преплитат изискванията за професионализъм и за лоялност към социалистическата държава. Както е отбелязано във въведението, изследването има интердисциплинарен характер и съчетава подходи от областта на историята, преводознанието, биографичните изследвания и историческата антропология. В този смисъл логична е ясно поставената заявка, че основният изследователски интерес е насочен към хората, които осъществяват езиковото посредничество, към техния професионален профил, подготовка, биография и участие в дипломатическите контакти.

Първата глава на дисертацията предлага критичен преглед на избрана литература, свързана с историята, теорията и практиката на устния дипломатически превод в най-ново време. Борис Наймушин познава впечатляващ брой текстове, посветени на дипломатическия превод, и с основание твърди, че изследванията върху дипломатическия превод в по-голямата си част са с научнопопулярен характер, липсва методологична база и в крайна сметка акцентът не е толкова върху теорията на дипломатическия превод, колкото върху истории, понякога с анекдотичен характер, свързани с превода и преведеното. Борис Наймушин констатира, че преводачите често пишат мемоари, в които обаче акцентът не е върху методологията на превода (спецификата на занаята, грубо казано) а върху някаква

реконструкция на факти и събития, много често повлияна от емоцията, политическите убеждения и пристрастия на преводача. Борис Наймушин обръща внимание на субективния характер на мемоарната литература като източник на информация за дипломатическия превод. Мемоарите на дипломати, преводачи и политически деятели в България, работили в изследвания период, без изключение излизат след 1989 г. и съответно би трябвало да се има пред вид синдромът „пренаписване на биография и преобразуване на творчество“ (Пламен Дойнов) и масовата субективна перспектива.

На мемоарната литература, тематично свързана с дипломатическия превод, Борис Наймушин отделя подглава в първа глава. Другите две подглави разглеждат научната и медийна литература в България по проблемите на дипломатическия превод и свода от архивни материали, коментирани в следващите глави на дисертацията.

Втората глава уточнява терминологията и методологията на изследването. Уточнени са полетата на различните типове дипломатически превод: консекутивен, симултанен, шушотаж, както и спецификите на дипломатическия и конферентния превод.

В методологически план дисертацията е основана върху историко-дескриптивния подход. Борис Наймушин мотивира избора си с това, че този подход предполага използване на всички достъпни материали: научни изследвания, медийни статии, мемоари и интервюта, архивни документи, фотографии и кинохроники и съответно съпоставки между тях. Основен методологически инструмент е просопографско-микроисторическият подход, който съчетава анализа на колективните характеристики и професионалните траектории на дипломати и преводачи, принадлежащи към различни поколения и институционални среди, с детайлно изследване на конкретни преводачески ситуации и индивидуални професионални

траектории. Изключително удачна се оказва историко-антропологичната перспектива – преводът не се разглежда просто като езиков резултат; изследването се интересува от преводачите като исторически действащи лица, чиито решения, биографии, социален произход, професионална подготовка и лични контакти оказват влияние върху процесите на комуникация.

Третата глава, „Чуждестранни бригадири и български бригадири преводачи по време на бригадирското движение в НРБ през 1946 – 1949 г.“, разглежда бригадирското движение като специфично пространство за межкултурно общуване и среда за преводаческо сътрудничество. Разглеждането на бригадирското движение от такава гледна точка безусловно е един от приносните моменти на дисертацията. Анализът на Борис Наймушин е плътен, разказът – повече от интересен, а доказателствата – убедителни. Преводачите, както бе заявено във втора глава, са разгледани като исторически действащи лица със своите конкретни биографии: Ешуа Алмалех, Серефим Серафимов, Чавдар Драгойчев, Жана Молхова, Искра Панова, братята Кюранови, Донка Меламед, Русчо Иконописов и т.н. Добре мотивирано е наблюдението, че преводачите бригадири по-късно влизат в основния корпус на дипломатическите преводачи, дипломатите преводачи и конферентните преводачи, както и на значимите имена в областта на художествения превод. Системната изследователска работа на Борис Наймушин с архивни материали му позволява да предаде спецификата на онова време, когато подготвени преводачи, лоялни или вдъхновени от идеите на новата власт почти няма; когато на преводачите от времето преди 1944 г. се гледа с подозрение; когато верността към господстващата идеология е по-важна от верността на превода; когато на чуждестранните бригадири, сред които личат имената на Ален Роб Грийе и Мерсия Макдермот, се предлагат условия за живеене и

храна, немислими за българските бригадири и все пак Ален Роб Грийе издържа в бригадирския лагер само четири дни, след което пътешества из България; когато официалните власти се чудят как да замажат и прикрият недопустимото в политически и сексуален план поведение на другарите чуждестранни бригадири, избиващо в троцкизъм или – също толкова осъдително – в хомосексуализъм.

Приносна е и идеята за приемствеността – както по отношение на професионалния път на преводачите, така и по отношение на тяхното обучение. Борис Наймушин показва, че опити за обучение има, но като цяло акцентът е поставен върху формиране на правилната идеологическа позиция. Базовата (и като че ли единствена) лекция, изнесена пред бъдещите преводачи на Деветия международен фестивал на младежта и студентите, е „Преводачът и чуждото разузнаване“.

Четвъртата глава на дисертацията се фокусира върху изграждането на нова дипломатическа служба и формиране на ново поколение дипломатически преводачи. Наймушин уместно прави паралели между процесите в България и СССР, мотивирано очертавайки приликите и разликите: дългогодишният министър на външните работи на СССР Вячеслав Молотов търси инженери, които да бъдат подготвени за дипломати и преводачи; в неиндустриализираната по онова време България се търсят юристи и, както добре е доказано в дисертацията, ремсисти. Научната стойност на четвъртата глава е несъмнена: Борис Наймушин, опирайки се на множество мемоари и архивни материали, част от които открити и вкарани в научно обращение от него, коментира динамиката на процесите в областта на превода през биографичните и професионални траектории, понякога много интересно пресичащи се, на водещи имена в превода: Анна Лилова, Лиляна Атанасова, племенникът на Христо Смирненски Веселин Измирлиев, Вилхелм Филипов, преводачите от

предаванията на БНР за чужбина, част от които в определени ситуации също са дипломатически преводачи като Герман Миовски например. В главата отново е поставена и защитена тезата, че институциите на социалистическата държава търсят не просто преводач, а доверено лице, посредник. То пък трябва да се чувства поласкано от това, че му се доверяват, и да работи, както показват експонираните от Борис Наймушин документи, за 1.25 лева за час, но не повече от 10 лева на ден през 1968 г. Все пак властта е имала някаква идея за нервното напрежение, характерно за работата на симултанния преводач, и през следващата 1969 г. вдига хонорара до цели 20 лева дневно.

Тематичен център на петата глава е Петнадесетата сесия на Общото събрание на ООН през септември – октомври, 1960 г., която събира лидери от цял свят, включително съветския лидер Никита Хрущов, който в знак на несъгласие чука със събутата си обувка (или сандал) по банката в залата на ООН. Анекдотичен случай, за който Борис Наймушин е намерил доказателства в разказите на преводачите в състава на българската делегация.

Всъщност анекдотът е съществена тематична област и в историята на дипломацията, и в историята на дипломатическия превод, нещо което Борис Наймушин добре показва в две от главите на своята дисертация: втора и пета. Борис Наймушин проследява срещите и разговорите, които хората от българската делегация и най-вече нейният ръководител Тодор Живков водят през есента на 1960 г. в САЩ. Не без основание Наймушин смята, че сред най-значимите резултати на дисертацията е идентифицирането на Стела Авишай като преводач при първата среща между Тодор Живков и Фидел Кастро. Да отбележа, че дисертацията съдържа множество идентификации на преводачи, които до този момент или са били неизвестни, или пък са били идентифицирани погрешно. Личната емоция на преводача Борис Наймушин

да изведе дипломатическия преводач от отредената му институционално или по-скоро традиционно зона на здрача безусловно е помогнала на изследователя на дипломатическия превод Борис Наймушин да разкаже историята на този тип превод в България през биографиите на конкретните преводачи, които той в буквалния смисъл – чрез мемоарни свидетелства, архивни материали, срещи с наследници на знакови преводачи, снимки - извежда извън зоната на здрача. В това, убеден съм, е основният принос на дисертацията. Напълно съгласен съм със систематизираните от автора на дисертацията приноси: методологически приноси, приноси към историята на дипломатическия превод, обобщаващ принос.

Нямам критични забележки към текста, а по-скоро препоръки към неговата бъдеща битийност във вид на книга, която книга, убеден съм, ще бъде полезна и най-вече интересна на широк кръг читатели:

- По-добро мотивиране на връзките между отделните абзаци или подглави, особено в четвърта и пета глава;
- Отстраняване на редките недоглеждания, да речем това, че дисертацията разказва, че вестта за кончината на Веселин Измирлиев е публикувана през 1985 г. във вестник „Дума“, а снимковият материал показва реално съществуващия през 1985 г. предшественик на „Дума“ „Работническо дело“.

Заключение: Всичко, изложено дотук, ми дава основание убедено да препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди научната степен „доктор на науките“ на доц. д-р Борис Анатолиевич Наймушин в научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Теория и практика на превода“

Благоевград,

25.09.2026 г.

(проф. д-р Стилиян Стоянов)